

Юрій Мицик

**З листування Івана Бутича
з Миколою Ковальським**

Пропонована добіркам містить листування двох визначних українських вчених І. Бутича та М. Ковальського, в яких порушено низку питань щодо видання джерел з української історії ранньомодерної доби.

Ключові слова: І. Бутич, М. Ковальський, листування

Предлагаемая подборка содержит переписку между двумя выдающимися украинскими учеными И. Бутичем и И. Ковальским, в которой поднято ряд вопросов, касающихся украинской истории раннего нового времени.

Ключевые слова: И. Бутич, И. Ковальский, переписка

In the paper has been presented correspondence of I. Butycha with N. Kowalski about problems of Early Modern Ukraine.

Keywords: I. Butych, N. Kowalski, corespondence

Іван Лукич Бутич та Микола Павлович Ковальський належать до грона найвизначніших українських істориків. Микола Павлович був моїм науковим керівником, і я мав честь його дуже близько знати протягом 35 років, а деякі аспекти його життєвого шляху висвітлив у кількох статтях. Що стосується Івана Лукича, то контакти з ним були досить обмеженими, оскільки ми жили в різних містах (він у Києві, а я у Дніпропетровську) і тривалий час не були знайомі безпосередньо.

Однак можу сказати, що з його науковим доробком я був обізнаний ще із студентських років і з тих пір глибоко шанував його насамперед як археографа. Том «Документи Богдана Хмельницького. 1648–1657 рр.» (К., 1961), упорядкований ним разом із академіком Іваном Петровичем Крип'якевичем, ще із 60-х років ХХ ст. став моєю настільною книгою. Я читав і його статті, опубліковані на сторінках журналу «Архіви України» (спочатку цей журнал називався інакше: «Науково-інформаційний бюлетень ГАУ УРСР»), щорічника «Історичні джерела та їх використання» тощо. Ці статті приваблювали оригінальністю проблематики (дослідження з історії України козацької доби у той час були рідкістю через всілякі заборони), ґрунтовним

опрацюванням джерел, солідною аргументацією, взагалі глибиною. Якби І.Л. Бутич був би, наприклад, німецьким істориком і працював у ФРН, то, на мою думку, почесне місце у тамтешньому ареопазі було б йому гарантовано, а його талант розкрився б набагато повніше. А в радянських умовах історик-україністу доводилось несолодко. Не випадково головні праці І.Л. Бутича вийшли уже в незалежній Україні. Шкода, що це 15-річчя було останнім у його житті і до того ж сповнене економічних негараздів.

Час від часу мова про Івана Лукича заходила, коли я писав свою дипломну роботу і кандидатську дисертацію під керівництвом Миколи Павловича. Мій «шеф» завжди з великою повагою ставився до свого колеги, з яким він познайомився у січні 1969 р. Уже тоді вони домовились про написання Миколою Павловичем статті про діяльність друкаря Івана Федорова на Україні, яка призначалась до чергового випуску «Історичних джерел...». На жаль, ця стаття не була врешті включена до збірника з невідомих мені ближче причин. Знаю, що М.П. Ковальський переживав з цього приводу, тим більше, що з настанням «маланчуківщини» «Історичні джерела...» та ще 6 щорічників з історії України було закрито. Цей матеріал увійшов потім до книги Миколи Павловича: «Джерела про початковий етап друкарства на Україні (діяльність першодрукаря Івана Федорова в 70-х — на початку 80-х рр. XVI ст.)». (Дніпропетровськ, 1972). У третьому з наведених нижче листів М.П. Ковальського до І.Л. Бутича (від 15.03.1970 р.) мова посередньо стосувалась мене. Вже тоді була визначена тема моєї дипломної роботи, присвяченої хроніці Феодосія Софоновича (потім ця хроніка стане об'єктом мого кандидатського дослідження), але в руках ще не було тексту пам'ятки. Вона була неопублікованою, а її списки зберігались в різних архівосховищах, навіть закордонних. Щоб дістати мікрофільм хоча б одного списку, довелось чимало попрацювати, і Микола Павлович, вічна йому пам'ять, уже на цій стадії суттєво мені допоміг. Отже, його запит до І.Л. Бутича стосувався моєї роботи (мені ж, ще студенту, звертатись до маститого історика, з яким я тоді ще не був безпосередньо знайомий, було незручно). Поза сумнівом, Іван Лукич поділився інформацією з цього приводу з Миколою Павловичем, а той зі мною. На жаль, листи І.Л. Бутича до М.П. Ковальського недоступні, оскільки особистий архів вченого у Острозі поки що закритий.

Далі вчені обмінювалися книгами, збірниками наукових статей, новинами із свого наукового та приватного життя (Микола Павлович згадував про своїх дочок — Тетяну та Ірину, а також тещу — Марію Іванівну Жижко), вони зустрічалися на конференціях. І.Л. Бутич в міру своїх сил підтримував колегу на його важкому шляху здобування пошукового ступеня доктора історичних наук. У 1977 р. під час відрядження до Києва М.П. Ковальський потрапив під ніж хірурга (гнійний апендицит). Саме І.Л. Бутич провідав хворого у лікарні, виконав якісь його прохання, про що Микола Павлович із зворушенням неодноразово розповідав. Останні листи М.П. Ковальського стосуються переважно Миколи Близняка (останній аспірант, який захистився

уже по його смерті) та його кандидатської дисертації, присвяченої науковій діяльності В.А. Дядиченка, що був тривалий час завідувачем відділу історії України доби феодалізму Інституту історії АН УРСР.

Завдяки Миколі Павловичу у мене зав'язалося листування з І.Л. Бутичем. На жаль, не можу зараз знайти тих небагатьох листів Івана Лукича до мене, але сподіваюсь, що мої пошуки будуть успішними, оскільки всю свою кореспонденцію я старався зберегти. Зате у особистому архіві І.Л. Бутича зберігся один мій лист, один його лист до М.П. Ковальського (чернетка) і 12 листів Миколи Павловича (ще один вдалося знайти пізніше). З люб'язного дозволу удови Івана Лукича — Марії Іванівни викладач кафедри історії Національного університету «Києво-Могилянська Академія» (НАУКМА) к. і. н. Ігор Тесленко надав мені копії цих документів, за що я їм щиро дякую.

Мій лист не потребує спеціального коментування. Скажу тільки, що він стосується завершального періоду мого перебування у докторантурі (1985–1987 рр.), і було дуже важливим отримати ґрунтовну рецензію визнаного спеціаліста на мою наукову продукцію (на жаль, ця рецензія так і не була надрукована). Не пам'ятаю точно, коли відбулося наше знайомство. Начебто це сталося напочатку 90-х років. Десять у 1990 чи 1992 рр. ми зустрілися на конференції у Кам'янці-Подільському. Тоді, сидячи біля «Чортового мосту» напроти фортеці, ми розмовляли на різні наукові та довокдонаукові теми. Іван Лукич був прекрасним співбесідником, його вирізняла колосальна ерудиція, вміння точно схопити суть проблеми, доброзичливість до молодшого колеги. Коли я посів посаду завідувача Дніпропетровським відділенням Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, то став регулярно бувати у Києві і час від часу зустрічатися на засіданнях вченої ради або спецради по захистах дисертацій з І.Л. Бутичем, отже мав можливість проконсультуватися у нього. У 1996 р. я почав працювати завідувачем кафедри історії НАУКМА, переїхав жити до Києва, а отже мав більше можливостей для зустрічей з Іваном Лукичем, пам'ятаю, навіть написав якимось позитивну внутрішню рецензію на підготовлений ним том документів.

Ще пам'ятаю, він нарікав на труднощі з виданням універсалів Івана Виговського через брак коштів. Під час перебування у Варшаві влітку 1997 р. я сказав про це професору Єжі Аксеру, і той обіцяв видати книгу за рахунок свого інституту (школи). Планувалося видати два томи спадщини Виговського: перший том мав підготувати І.Л. Бутич, і до нього мали б увійти універсали; другий том мали б готувати я (україномовні та польськомовні листи Виговського) та Є. Аксер (латиномовні листи гетьмана). Мені здавалося, що справа легко може бути вирішеною. Але Іван Лукич, коли я йому про це сказав, думав інакше. Він вважав, що універсали Виговського треба видати окремим томом разом з універсалами інших гетьманів, а ця робота ще не скоро буде завершена. Я пробував його переконати у тому, що треба видати універсали й листи у двотомнику, а потім можна універсали Виговсь-

кого ще раз видати у збірнику універсалів гетьманів доби «Руїни». І.Л. Бутич був непохитним. Я пробував його переконати, мабуть, надто енергійно, але безуспішно. Цей задум так і залишився нереалізованим. Щоправда, І.Л. Бутич видав пізніше універсали Виговського та інших гетьманів (у 2004 р.), видав також універсали Івана Мазепи (т. 1 у 2002 р., а т. 2 — у 2006 р.), але спільного видання, на жаль, не вийшло. У останні роки життя І.Л. Бутич почувався все гірше, і я його зовсім не бачив аж до дня похорону...

Вже минуло кілька років, як немає на цьому грішному світі ні Івана Лукича, ні Миколи Павловича... Молячись за їхні душі, я прагну в міру можливості допомогти видати хоча б частину їхньої творчої спадщини, поділитися своїми спогадами про ці світлі постаті, продовжити їхню працю на неосяжному полі української історичної науки і залучити до неї нові покоління істориків...

* * *

№ 1*

Дніпропетровськ, 7 червня 1969 р.

Вельмишановний Іван Лукич.

Пробачте, що лише тепер пишу Вам з часу нашого приємного знайомства в кінці січня цього року. Дякую за увагу і вітання, яке Ви передали через Бориса Васильовича Гордієнко, який тако[ж] дуже мені симпатичний. Ще раз сердечно дякую за повість і увагу.

Всі ці місяці наполегливо працював над питанням джерел з історії української культури 2-ої пол. XVI — 1-ої пол. XVII ст. З Інституту історії одержав приємну вістку бюро наукової Ради з тиждень історії історичної науки за підписом І.О. Гуржія затвердило мою тему дисертації «Джерела [п]о історії України 2-ої пол. XVI — 1-ої пол. XVII ст.».

Написав я статтю джерелознавчого характеру про діяльність Федорова на Україні, як невелику частку своєї роботи. Стаття написана на російській мові, але я її зразу ж перекладу на українську. У мене є до Вас прохання, прошу прочитати її, або дати кому з спеціалістів, я хотів би знати думку, якщо ця стаття годиться, я її негайно передрукую на українській мові і негайно вишлю.

Пишучи цю статтю я хотів підвести підсумок, що тепер в науці відомо про джерельну базу про діяльність Федорова на Україні, показати, як розширювались знання з цієї проблематики. В перспективі протягом осені-зими 1969/70 рр. я хочу написати такого ж характеру статті про книгодрукування після Федорова: Львів, Київ, Острог-Дермань, балабанівські

---

* В друці листів залишається незмінними правопис і орфографія оригіналів. Окремі уточнення упорядника подаються у квадратних дужках.

друкарні і т. д. Тоді буде повна картина обсягу відомих джерел про книжкову справу на Україні. Водночас працюю над слідуючими питаннями: українська полемічна література XVI — пол. XVII як джерело про суспільно-політичну та ідейну боротьбу на Україні в XVI — 1 пол. XVII ст.

У Дніпропетровську буду до 8.VII. Якби було добре, якби Ви, вельмишановний Іван Лукич, змогли б до цього часу написати мені чи піде ця стаття у збірник «Іст[оричні] джерела та їх використання».

Маю ще одне прохання. Коли я працював у Львові в музеї етнографії, збирав матеріали до монографії про побут шахтарів Львівсько-Волинського басейну. В листопаді 1968 р. разом з співробітником цього музею Уваровим я написав статтю¹ до «Українського історичного журналу» на тему «Формування та склад робітничих колективів Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну». Хотілось би взнати, яка доля цієї статті, зі Львова Уваров мені прислав листа в грудні 1968 р. з повідомленням на бланку журналу, що редакція одержала цю статтю, але чи вийде вона. Шкода, якщо вона не буде надрукована, бо праці вложив я в неї багато, а матеріал збирав в Сокалі, Червонограді, на шахтах протягом 3-х років.

Пробачте за турботи. Наперед дякую за увагу і співчутливе ставлення до моєї скромної праці. З Найкращими побажаннями

Микола Ковальський.

Борису Васильовичу сердечне вітання.

Ще раз прошу вибачення, що висилаю текст не на українській мові і лише один примірник, але, якщо праця ця варта (ще дещо можна доповнити про острозьку «Азбуку» 1578 р. — з'явилися нові відомості лише днями) — то з приємністю вишлю українських 2 примірники.

М. Ков[альський].

(Автограф. На звороті запис рукою І.Л. Бутича: «Відповідь з побажаннями щодо поліпшення тексту надіслав 1.07.[19]69.»)

№ 2

Дніпропетровськ, 15.X.1969

Вельмишановний Іван Лукич!

Прошу пробачити, що затримуюсь на певний час з виконанням свого зобов'язання — надісланням скоригованого тексту статті: «Джерела про діяльність Івана Федорова на Україні».

Після повернення з відпустки з 1.IX. почались навчання, хоч в минулі роки студенти їхали на збирання врожаю. Це порушило всі задуми і плани

---

¹ Формування та склад робітничих колективів Львівсько-Волинського вугільного басейну // Укр. іст. журн. — 1970. — № 2. — С. 189–201 (у співавторстві з С.І. Уваровим).

мої. Тому не зміг, як зобов'язався, надіслати до 1.Х. виправлений і перекладений текст. Доводиться його доповнювати і скорочувати.

Якщо буде Ваша ласкава згода, прошу дати мені відстрочку до числа 15.ХІ. Якщо це неможливо (хоч стаття, якщо її взагалі пропустять, — увійде в збірник 1971 року) — прошу мене сповістити, і буду кидати всі університетські справи і почати завершувати переклад і редакцію статті.

Вибачте за турботу. Дуже зобов'язаний Вам

Ваш Н. Ковальський.

Р. S. Щире вітання прошу передати дуже симпатичному мені Борису Васильовичу Гордієнко. Хотілось би Вас побачити, але учбовий процес і сімейні клопоти не дають змоги тепер приїхати до Києва, хоч це і потрібно.

Н. Ковальський.

(Автограф. Адреса на конверті: «Київ, Софіївська площа, Центральний державний історичний архів УРСР, Науково-видавничий відділ, Бутичу Івану Лукичу». Адреса відправника: «Дніпропетровськ-50, абон[ентна] скринька 230, Ковальський Микола Павлович». Поштові штемпелі «Днепропетровск, 16.10.[19]69», «Киев, 17.10.[19]69»)

№ 3

Дніпропетровськ, 15.ІІІ.1970

Шановний Іван Лукич.

Пробачте за турботу, хотів би просити написати мені по двох питаннях:

1. Чи одержали мою статтю в кінці листопада на тему: «Джерела про діяльність Івана Федорова». Яка Ваша і редколегії думка про цей матеріал. Мені треба буде внести невеличкі доповнення і уточнення, я продовжую працювати над цим сюжетом. Чи буде включена ця стаття у VI випуск «Історичних джерел...»

2. Дуже Вас прошу довідатись, чи є в Києві рукописний текст 70-х рр. XVII в. — «Хроніка» Феодосія Софоновича.

«Кройника о Руси» до революції знаходилась в Києві. Це була т. зв. Київсько-Софійська рукопис і зберігалась в книгосховищі Київського Софійського собору під № 525.

Пробачте за турботу. З найкращими побажаннями у вашій творчій праці, хорошого здоров'я.

Ваш Микола Ковальський.

(Автограф)

№ 4

Дніпропетровськ, 5.III.71

В[ельми]шановний Іван Лукич!

Надсилаю Вам 2 збірника статей Дніпропетровського університету — кафедри історії СРСР та УРСР за 1970–1971 рр.²

Трохи там є джерелознавства та історіографії. З приємністю Вам надсилаю ці збірники.

З найкращими побажаннями

Н. Ковальський.

P.S. Що чути з підготовкою матеріалів до VI т. «Іст[оричні] джерела та їх використання». Моя стаття трохи застаріла, треба, щоб мені її повернули для деякої доробки, адже я її писав в 1969 році.

Н. Ковальський.

(Автограф)

№ 5

1.VII. [19]77

Шановний Іван Лукич!

Сердечне спасибі Вам і Вашим товаришам за увагу, турботу. Операція була тяжкою — гнійний апендицит, якби пропустив ще кілька годин — вже не було б в живих. Я не можу не тільки вставати, але і навіть виходити. Тому пробачте, що не можу вийти.

Нічого мені не треба, все, що принесли — спасибі. 2 книжки, які В.В. Чигирик (?) передала, в надійності, як і варіанти рукопису.

З привітом

Н. К[овальський].

(Автограф. Поштовий штампель «Киев, 11.10.[19]69». Запис на звороті: «т. 95-63-65. Мария Иван[овна]. Паудовський (?), Пастерная(?)»)

№ 6

Дніпропетровськ, 29.VII.1977

Вельмишановний і дорогий Іван Лукич!

Сердечно дякую Вам, що Ви, незважаючи на зайнятість на роботі та інші обставини, виявили велику увагу до мене, коли я з 27.VI по 16.VII перебував в 12-ій київській клінічній лікарні.

---

² Йдеться про збірники: Некоторые проблемы социально-экономического развития Украинской ССР. — Днепропетровск, 1970; Некоторые проблемы социально-экономического развития УССР. — Днепропетровск, 1971. — Вып. 2. У них було вміщено три статті М.П. Ковальського.

Мені дуже незручно, що я, як слід, не попросився з Вами під час Вашого останнього відвідання мене в лікарні 14 або 15 липня. Нам вдалось помінятися з двома хлопцями і одержати 2 нижні місця. Це завдяки увазі і добрій волі пасажирів, бо наша рідненька (бо з Дніпропетровська) кондукторка вагону не хотіла аж ні трохи увійти в наше положення.

Завдяки Вашим турботам по роздобутою нам білетів ми успішно прибули 17/VII в Дніпропетровськ. Проводив один з моїх студентів, що на практиці в архівах і музеях Києва. Правда спати мені не вдалось, бо поїзд дуже трусило.

Мое здоров'я поступово і повільно покращується. Всі ці дні ходив в студентську поліклініку на перев'язку. Рана потрохи гоїться.

Моя книжечка (6 друков[аних] аркушів) з джерелознавства історії України (XVI — 1-а пол[овина] XVII ст.)³ вже віддрукована (поки я хворів) в нашій університетській друкарні, але ще не вийшла у світ. Це повинно статись через кілька тижнів. Слідуючу — про архівні матеріали з питань соц[іально]-ек[ономічної] історії України того ж періоду⁴ ще треба написати (ще 5 аркушів), а видаватимуть (за планом у нас теж в 1977).

Ще раз сердечна Вам подяка і щирі найкращі побажання.

Ваш Н. Ковальський

(Автограф. Адреса на конверті: «Київ, ул Волгоградская, 31, кв. 14, Бутичу Ивану Лукичу». Адреса відправника: «Днепропетровск-50, аб[онентный] ящ[ик] 230, Н.П. Ковальский». Поштові штемпелі «Днепропетровск, 30.7.[19]77», «Київ, 31.7.[19]77»)

№ 7

Дніпропетровськ, 7.IX.1977

Дорогий і вельмишановний Іван Лукич!

Надсилаю Вам свою книжку, яка вийшла в минулому місяці у нас, в Дніпропетровську⁵, а також методичку брошуру для студентів-істориків⁶.

---

³ Мається на увазі праця: *Ковальский Н.П. Источниковедение истории Украины (XVI — первая половина XVII века)*. — Днепропетровск, 1977. — Ч. 1: Анализ советских археографических публикаций документальных источников.

⁴ У 1977 р. не вийшло чергової книги даної серії. У 1978 р. вийшли 2 і 3 частини, але вони мають іншу тематичну спрямованість. Вочевидь, слід мати на увазі ч. 4 (Днепропетровск, ДГУ, 1979), що вийшла з підзаголовком «Обзор основных отечественных собраний архивных источников».

⁵ Йдеться про вищезгадану книгу М.П. Ковальського, ч. 1.

⁶ Мається на увазі брошура — методичні вказівки для студентів історичного факультету: «Как составлять библиографический указатель». — Днепропетровск, 1977 (упорядники: М.П. Ковальський та Ю.А. Мицик).

Я писав Вам на домашню адресу листа, в якому висловив свою глибоку подяку Вам за турботу, увагу і тепле відношення до мене під час хвороби після операції в Києві у липні ц[ього] р[оку].

Я вже приступив до роботи з 29.VIII., читаю лекції студентам. Навантаження дуже велике, але ж треба заробляти на «хліб насущний».

Рана моя вже загоїлась, але місце дуже болюче і часто про себе нагадує.

Ще раз дякую за допомогу, за білети на поїзд, який Ви люб'язно потурбувалися дістати.

З найкращими побажаннями

Н. Ковальський.

(Автограф)

№ 7

Дніпропетровськ, 29.XI.1977

Вельмишановний і дорогий Іван Лукич.

Дякую за ваш лист, який я з радістю прочитав 9.XI. Співчуваю, що і вашу сім'ю не минули хвороби. Сподіваюсь, що вже у вас гаразд і Ваша дружина вже не хворіє.

У нас теж не все гаразд. Молодша моя дочка Іра, яку Ви бачили у Києві, коли я хворів в кінці червня — 20-ть днів липня, — захворіла на запалення легенів і ми її змушені були покласти в лікарню.

В «УІЖ»і буде в № 2 або 3 огляд робіт дніпропетровських історіографів і джерелознавців⁷ (пишуть огляд В.Г. Сарбей і Ф.П. Шевченко). Може Ви могли б подати хоч маленьку замітку в «Архіви України»? Там у Вас є старі контакти. Як це було б добре, якби вдалось помістити таку рецензію або замітку про книги в «Архівах України».

Посилаю Вам черговий спеціальний збірник з питань заочної освіти в університеті⁸, який я редагую (це вже другий мій збірник такого роду), там є моя і мого учня Ю.А. Мицика статті з джерелознавства.

З найкращими побажаннями

Н. Ковальський.

(Автограф)

---

⁷ Йдеться про статтю: *Сарбей В.Г., Шевченко Ф.П.* Історіографічні та джерелознавчі видання Дніпропетровського державного університету // Укр. іст. журн. — 1978. — № 2. — С. 134–137.

⁸ Йдеться про збірник: Вопросы совершенствования вечернего и заочного обучения на заочном факультете. — Днепропетровск, 1977. Тут були вміщені дві статті М.П. Ковальського («Состояние подготовки специалистов без отрыва от производства (на материалах Днепропетровского университета)» (у співав. з А.С. Завьяловим) та «К методике разыскания неопубликованных источников по социально-экономической истории Украины XVI — первой половины XVII века при изучении курса источниковедения») і одна Ю.А. Мицика («Использование архивных документов XVII–XVIII веков при написании курсовых и дипломных работ краеведческого характера на заочном факультете»).

№ 9

Дніпропетровськ, 20.V.1978

Вельмишановний Іван Лукич.

Пробачте, що з запізненням повертаю книги, які Ви люб'язно випозичили мені, коли я був у Києві. Дуже вони мені допомогли у роботі.

Ще раз прошу зробити мені одне добре діло. Якщо маєте можливість і довір'я до мене, просив би вислати мені 2-й том «Советской археографії», бо ні[хто] з нас ніде не має цієї книжки і не висилають її по міжбібліотечному абонементу. Я на всяк випадок вложив спец конверт для надіслання мені цієї книжки. Я дуже швидко протягом 1 тижня поверну цю книгу Вам і, таким чином, реабілітуюсь.

Найкращі вітання Вам і люб'язній і доброзичливій Марії Іванівні
З подякою за її гостинність і доброзичливість

Н. Ковальський.

(Автограф)

№ 10

Дніпропетровськ, 8.VI.1978

Вельмишановний Іван Лукич!

Щиро Вам дякую, що так оперативно виручили мене і надіслали таку цінну книгу, як другу частину довідника з археографії, як і попередні книжки, поверну на Вашу домашню адресу.

Радий за Вас, що львівський том швидко вийде, а також що і інші томи областей республіки будуть перевидавати, адже це подія прогресивна в нашій історіографії. Але сумно, що пропадає Ваше літо!

Був я 26.V.–4.VI. в Москві, відвідав М.М. Улащика⁹, чуйну і зичливу людину і співчуваючого собратам по науці (він редактор мого наступного тома або частини з археографії і джерелознавства — це вже про зарубіжні, в основному польські видання XVIII–XX ст. джерел з історії України XVI — 1 пол. XVII). Здав у редакцію у нас і наступну (дореволюційні вітчизняні видання) частину. Але її ще не має в плані. А поки що ще ніщо не вийшло з друку.

Спасибі за хороші побажання, але здоров'я немає, швидко перевтомлююсь, отже, працездатність моя незначна, а треба ж інтенсивно займатись. На жаль, не можу із-за стану фізичного реалізувати свої задуми.

---

⁹ М.М. Улащик (1906–1986) — видатний білоруський історик, проживав у останній період свого життя у Москві.

Привіт Вам і Марії Іванівні від моєї сім'ї — також Марії Іванівни, Тані (Ви її не знаєте) і Іри.

Дівчатка перейшли в X і IX класи.

(Автограф. Адреса на конверті: «Киев, Волгоградская 31/14, Бутичу Івану Лукичу». Адреса відправника: «Дніпропетровськ-50, а[бонентна] с[кринька] 230, Н. Ковальський». Поштовий штемпель «Киев, 10.06.[19]78»)

№ 11

Дніпропетровськ, 12.VI.1978

Вельмишановний і дорогий Іван Лукич!

На цей раз швидко і оперативно повертаю одержану від Вас люб'язно книгу-каталог «Советская археография» Вып. 2. Вона мені дуже знадобилась. Все, що треба зробив. У нас в Дніпропетровську її не було, як і 1-ої частини, ні 1 відомого мені примірника. Ось, що значить периферія.

Ще раз дякую Вам за суттєву допомогу. Завдяки цій книзі вдалось виявити ряд бібліографічних позицій з джерелознавства, архівознавства і археографії України.

Прошу Вас передати Марії Іванівні сердечні від мене вітання.

Бажаю Вам щастя, наснаги у роботі з історії областей республіки.

Н. Ковальський.

№ 12

Дніпропетровськ, 19.VIII.1980

Вельмишановний Іван Лукич!

Пробачте, що довго не писав і не подавав про себе звістки. Це так склалось, що цей рік був для мене дуже завантажений на роботі — в університеті, адже поєдную 2 функції: декана заочного факультету (з 1974 р.) і завкафедрою історіографії і джерелознавства (з січня 1978 р.).

Було багато турбот, поки вишли мої книжки з джерелознавства. Надсилаю Вам останні три свої книжки, яких у Вас напевно не має ч. 2, 4 і 5 (про Литовську метрику)¹⁰. Цікаво мені буде знати Вашу думку, як у мене «получилось», як вдалось зробити (реалізувати) свої задуми — як це видно «зі сторони», бо автору рукописи так набридли, поки книжка не вийшла, що не завжди критично можна себе оцінити.

---

¹⁰ Маються на увазі відповідні частини вищезгаданого дослідження «Источниковедение...». Одна з них (ч. 5) вийшла формально за межами серії. Це праця: Ковальський Н.П. Источники по истории Украины XVI — первой половины XVII в. в Литовской метрике и фондах приказов ЦГАДА. — Днепропетровск, 1979.

Діти мої вже підросли і вирости: старша Таня в минулому році після закінчення школи поступила на 1-й курс нашого університету на філологічний факультет — спеціальність «англійська мова і література», вже закінчила 1-й курс і перейшла з оцінками «4» і «5» на 2-й. Зараз вона відпочиває у Моршині (лікується). Менша — Іринка — закінчила в цьому (році) X-й клас. Ви її бачили в 1977 р. в Києві, коли я лежав у лікарні. Тепер це вже досить велика дівчина. Все літо вона готувалась до вступних іспитів, з 2 по 16/VIII складала конкурсні екзамени теж у наш університет на історичний факультет. Іспити склала на «5» і «4», набрала 24 бали і буде зарахована. Отже, вже маємо дома 2 студентки.

В травні двічі виступав офіційним опонентом на захиста кандидатських дисертацій — Степанкова Валерія з Кам'янця-Подільського — в Дніпропетровську і Коваленка з Чернігова — в Києві — в Інституті історії¹¹.

Пишіть про себе! Як Ваші справи, як життя? Дуже радий би був зустрічі з Вами.

Сердечний привіт Марії Іванівні!

Ваш Н. Ковальський.

(Автограф)

№ 13

Острог. [2003, до 26 листопада]

Вельмишановний і дорогий Іван Лукич!

Вітаю Вас з Острога. Була б можливість, запросив би Вас відвідати наше старовинне місто Острог. Насамперед хочу Вам глибоко і сердечно подякувати за можливість зустрічі у Вас вдома, у Вашій оселі з Миколою Богдановичем Близняком, коли він був у Києві і одержав від Вас відомості, що стосуються Вадима Архиповича Дядиченка. Микола дуже наполегливо займається вивченням творчості і діяльності цього непересічного вченого. Намагався зв'язатися з іншими московськими вченими сьогодні, проте мені по телефону так і не вдалось зв'язатись. Дуже буду Вам вдячний, якщо повідомите мене про домашні телефони таких вчених як: проф. С.О. Шмідт (колишній номер 2412094) (як я довідався такого телефону взагалі не існує), Ольга Михайлівна Медушевська (був телефон 112-79-53), Лев Микитович Пушкарьов (був тел[ефон] 137-58-72 теж не відповідає), Віктор Олександрович Муравйов (481-08-89 — не відповідає?).

---

¹¹ Маються на увазі кандидатські дисертації: Степанков В.С. Антифеодальная борьба крестьянства и казацких низов в годы Освободительной войны (1648–1654). — Днепропетровск: ДГУ, 1980; Коваленко О.Б. В.Л. Модзалевский как историк и источниковед. — К.: Институт історії АН УРСР, 1980.

Дуже шкода, що не знаю телефону Новохатського (не пам'ятаю його ім'я, по-батькові), який напевне знає телефон Сігурда Оттовича Шмідта.

Якщо буде Ваша ласка, то повідомте мені хоч що-небудь про цих людей. Дуже просив би Вас допомогти мені інформацією про них, навіть чи вони ще живі, бо Сігурд Оттович і Ольга Михайлівна старші люди — так за 80 років.

Одержав відповідь від Миколи Богдановича, що за ініціативою і дорученням проф. Любомира Романа Винара має на початку наступного року вийти в Острозі тематичний збірник до мого 75-річчя. Був би дуже радий, якби Ви змогли написати хоч невеличку статтю до цього збірника і надіслати її Миколі Богдановичу. Буду дуже радий, якщо Ви передасте мої вітання Вашій славній і милій Марії Іванівні, якої зрештою дівоче прізвище я не знаю.

Щиро і завжди Ваш

Микола Ковальський, який з найкращими почуттями згадує Вашу доброту і ставлення до мене під час моєї хвороби влітку 1977 р. і Ваш прихід до мене в лікарню.

Був би також радий, хоч мати якусь стислу інформацію про Вашу творчу діяльність, а також співпрацю світлої пам'яті Іваном Петровичем Крип'якевичем, який є і залишається назавжди видним Метром української історіографії ХХ ст., про що ще слід написати і згадати добрим щирим словом його наступникам і послідовникам. Хотів би, щоб Ви знали домашній номер мого телефону: Острог, 3-02-19. Буду дуже радий підтримувати з Вами стосунки шляхом листування. Про своє здоров'я не можу сказати нічого доброго, але ще живу і продовжую працювати в різних галузях науки і підготовки кадрів для нашої науки.

М. Ковальський.

P.S. До речі, цей лист писав з моїх слів знайомий Вам М.Б. Близняк.
(Оригінал, писаний рукою М.Б. Близняка і підписаний М.П. Ковальським).

№ 12

Острог, 27.XI.2003

Вельмишановний і славний Іван Лукич!

Спасибі за листа (26/XI отримав), за увагу і уважність до моїх прохань. Візитівка К.Є. Новохатського дуже мені придасться. Тепер вже знаю як вийти на С.О.Шмідта, якому дуже симпатизую протягом багатьох років і про якого науковий доробок я вже рік тому подав статтю у науковий збірник нашого (?) вузу¹², так як і про О.М. Медушевську.

---

¹² Очевидно, слід мати на увазі збірник: Острозька Академія. Наукові записки. — Острог, 2004. — Вип. 4.

Цей раз дякую Вам за сприяння (?), але своєю власною рукою пишу дуже нерозбірливо — це все наслідки декількох крововиливів, що сталися зі мною в 2002–2003 рр. Хотів би мати Вашу статтю до збірника до мого ювілею — такий я вже старий, але ще живий.

Хотів би написати за допомогою (?) Миколи Близнюка нарис про Вас, я б опублікував його в наших наукових записках, треба поспішати, поки я ще живий, бо невідомо чи це буде довго.

Щиро Ваш Н. Ковальський.

P.S. Дякую за (...) і добро (...) про мене, яке (?) Ви виявляєте (?) Коли Близнюку — я його дуже шаную як перспективного молодого вченого. Дай Боже, щоб їх було би більше.

Н. Ковальський.

(Автограф. Адреса на конверті: «03141, проф. Івану Лукичу Бутичу, вул. Волгоградська 31, кв. 14, Київ-141». Адреса відправника: «35800. Микола Ковальський, вул. Кардашевича, 12, Острог — Рівненська обл.». Поштовий штампель «Україна, Острог Рівненської, 2.12.[20]03»)

№ 15

2003, листопада 26. — Лист І.Л. Бутича до М.П. Ковальського

Вельмишановний Миколо Павловичу!

Даруйте за затримку з листом — довго не могли зустрітися з Новохатським Костянтином Євгеновичем (тепер він працює заступником голови Державного комітету архівів України, від якого дістав тел[ефон] Шмідта — його візитну картку Вам надсилаю. Що ж стосується московських адрес, то вони не змінилися, а змінився код. Тепер він у Москві (8-107-095), а номери телефонів залишилися старі, тобто С.О. Шмідта: 241-20-94. Відповідно С.О. Шмідт — 8-107-095-241-20-94. Костянтин Євгенович Новохатський заст. голови комітету — 03110, МСП, Київ-110, вул. Солом'янська 24. Тел.: + 38(044) 277-2666; +38 (044) 277-3655; домашній: 411-99-26.

За цим кодом спрацюють й інші телефони. Його треба підставляти до відповідних телефонів.

Продовжую ту роботу, яку розпочав з Іваном Петровичем [Крип'якевичем]. Насамперед перевидав з доповненнями універсали Б. Хм[ельницького]. Взяв участь у підготовці документів Драгоманова Михайла Петровича.

Підготував до видання універсали І. Мазепи, першу книгу видав, решту (567 універсалів) 2002 р. + 90 полковників в додатку, будуть, коли вдасться. Підготував до друку універсали гетьманів від Виговського до Мазепи (І. Виговського, Ю. Хмельницького, Якіма Сомка, Павла Тетері, Брюховецького, Петра Дорошенка, Д. Многогрішного, Михайла Ханенка, Івана Самойловича). Про Крип'якевича львівський центр українознавства видав збірник статей «Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві»

(Львів, 2001), де вміщена і моя невелика стаття «Дещо (де вміщена і ваша стаття (?) М. Ковальський «Лекційний курс Крип'якевича з укр[аїнської] історіографії».

(Автограф чернетки листа)

№ 16

1987, лютого 25. — Дніпропетровськ. — Лист Ю.А. Мищика до І.Л. Бутича

Вельмишановний Іване Лукичу!

Завинив дуже перед Вами, що не відповів на Вашого листа одразу. Справа в тому, що мені вдалося побувати в ПНР з 11/І по 4/ІІ 1987 р., а Вашого листа я отримав лише тоді, коли повернувся. Після повернення у мене настав гарячий час, бо скінчилася моя двохрічна докторантура 15 лютого і я мусив терміново «проходити» з докт[орською] дис[ертацією] кафедру, відчитувався за 2 роки купою паперів тощо. Так вийшло, що свою докт. дис. я подав на кафедру ще на початку грудня 1986 р., а її обговорення відбулося лише 23 лютого 1987 р. Мене покритикували за вступ та заключення, а в цілому визнали роботу якісною і рекомендувати до захисту.

Ось через цю біганину та терміновий збір папірців тощо я ніяк не міг зібратися, щоб написати Вам. Нарешті вивільнилося трохи часу... Хочу щиро подякувати Вам, вельмишановний Іване Лукичу, за Вашу рецензію! Для мене вона важить чимало, бо часом, працюючи наче у безповітряному просторі, починаєш задумуватися над сенсом своєї праці і часом сумніваєшся у тому, чи потрібна вона кому. Читаючи Вашу рецензію, переконуюешся у потрібності своєї праці, тим більше, що Ви — визнаний авторитет у справах джерелознавства Хмельниччини. Хоч ця рецензія і не побачила світла (на жаль), але вона для мене була дуже корисною. Справа не тільки в моральній підтримці... Я тепер буду переробляти текст докт[орської] дис[ертації] і ще не раз загляну до Вашої рецензії, щоб виправити свої помилки і тим самим підняти якість роботи. Щиро дякую Вам за рецензію!

Я був у ПНР 3 тижні (Варшава, Краків, Вроцлав, Тарнів, Криниця, Сосновець, Жагань), де побував на запрошення своїх колег та приятелів. Вдалося вибрати час, щоб попрацювати в архівах та бібліотеках. Якщо у музеях та бібліотеках можна було працювати майже без жодних формальностей, то в архівах, особливо в АГАД (Варшава) ситуація погіршилася. Виявляється була підписана нова польсько-радянська умова, за якою дослідник з СРСР, який їде працювати в архівах ПНР, мусить дістати дозвіл з ГАУ СРСР (!) за підписом Ваганова. Ясно, що поставлено ще один бар'єр на шляху освоєння архівних багатств. Все ж таки мені вдалося попрацювати над тим, що не встиг охопити у минулі часи (1977/1978 рр.) і дослідити. Між іншим, знайшов новий лист Хмельницького до татарського вельможі Аслам-

аги (24(14).IV.1649 р.) з проханням про допомогу. (Цей лист подібний за змістом до відомих гетьманських листів до Пириш-аги тощо, які надруковані Вами та І.П. Крип'якевичем у «ДБХ» [Документи Богдана Хмельницького]. Хочу зробити публікацію даного документу і вже направив його до «Архівів України». Може Вам відомо що-небудь про Аслам-агу? (Я, на жаль, нічого не знаю про цього кримського вельможу).

Чи передав Вам Гена Боряк свіжу книгу, написану в співавторстві з М.П. Ковальським («Анализ отечественных источников по истории Осв[ободительной] войны укр[аинского] народа 1648–1654 гг.»). — Днепропетровск, 1987. На жаль, випало у назві (не з нашої вини) слово «публікацій» і через це виникла певна невідповідність між назвою та змістом, хоч і невелика. Цікаво, яка Ваша думка про цю книгу? Якщо Г. Боряк Вам не передав цю книгу, то я терміново Вам пришлю новий примірник.

Тепер я буду займатися доопрацюванням докт[орської] дис[ертації], а потім буду шукати місця захисту, хоч і не знаю добре куди йти: до Києва чи до Москви. От поки що всі мої новини.

Бажаю Вам всього найкращого! До побачення!

25/II 1987 р. Мицик.

(Машинописний оригінал, власноручно підписаний Ю.А. Мициком. Адреса отримувача: «252141, м. Київ, вул. Волгоградська, 31, кв. 14, Бутичу Івану Лукичу». Адреса відправника: «320125, м. Дніпропетровськ, вул. Героїв громадянської війни, 5, кв. 28. Мицик Ю.А.». Поштовий штемпель: «Днепропетровск, 27.02.87.15.»)